

KVANTITEETTI JA AIKA II

NOMINAALINEN ASPEKTI JA SUOMEN PREDIKATIIVIN SIJANVAIHTELU

uomen kielen predikatiivin sija vaihtelee nominatiivin ja partitiivin välillä hieman samaan tapaan kuin transitiivilauseen objektin ja eksistentiaalilauseen subjektin sija. Kaksi viimeksi mainittua kuuluvat kiistatta fennistiikan tutkituimpiin ilmiöihin, kun taas predikatiivin sijan vaihtelun syytä on analysoitu vähemmän. Historiallisessa mielessä predikatiivin laaja-alainen sijanvaihtelu on nuori ilmiö (ks. esim. Sadeniemi 1950: 50), kun taas objektin ja eksistentiaalisubjektin vastaava vaihtelu on huomattavasti vanhempaa perua. Kuitenkin eräät seikat kytkevät predikatiivin vaihtelun yhteen objektin ja eksistentiaalisubjektin vaihtelun kanssa, ja predikatiivin vaihtelun yksityiskohtaisempi tarkastelu uusista näkökulmista saattaa olla valaisevaa myös pohdittaessa näiden kahden muun syntaktisen funktion erilaisten ilmaisimien tehtäviä.

Predikatiivin vaihtelu eroaa subjektin ja objektin vaihtelusta periaatteellisesti siinä, että jälkimmäisissä vaihtelu liittyy lähinnä lauseenjäsenen omaan merkitystehtävään (mm. definiittisyyteen ja kvantiteettiin ja objektin osalta edelleen lauseen aspektiin), mutta predikatiivin vaihtelulla ilmaistaan toisen lauseenjäsenen, subjektin, tarkoitteen ymmärrettyä laatua. Predikatiivi onkin metaforisesti ajateltavissa eräänlaiseksi peiliksi, jonka kautta subjektin merkitystä tarkastellaan. Etenkin adjektiivipredikatiivin sijan vaihtelun katsotaan ilmentävän varsin suoraan subjektin tarkoitteen jaollisuutta. Perussääntönä on, että kun subjekti on tarkoitteeltaan jaoton, adjektiivipredikatiivin sijana on nominatiivi (*Pallo on pyöreä*), ja kun subjekti on jaollinen, käytetään partitiivimuotoista adjektiivipredikatiivia (*Kahvi on mustaa*). Substantiivipredikatiivin sija vaihtelee periaatteessa samalla tavalla (*Pallo on koiran lelu; Tämä kahvi on varsinaista tervaa*), mutta subjektin merkityksen lisäksi sen muotoon vaikuttaa myös predikatiivin oma semantiikka niin, että nominatiivia käytetään silloin, kun predikatiivi itse on merkitykseltään jaoton (*Lusikka on*

▷

ruokailuväline; Kahvi oli iltapäivämme piristys), ja partitiivia silloin, kun predikatiivi on ainesana ja ilmaisee esimerkiksi subjektin tarkoitteen koostumusta (*Lusikka on metallia; Tämä neste on kahvia*). Merkitykseltään jaollinen substantiivipredikatiivi voi näin ollen olla partitiivissa silloinkin, kun subjektin tarkoite on jaoton (*Pallo on kultaa*), ja toisaalta merkitykseltään jaoton substantiivipredikatiivi voi olla nominatiivissa, vaikka subjektin tarkoite olisi jaollinen (*Kahvi oli iltapäivän piristys*).

Subjektin tarkoitteen jaollisuuden ilmaisemisen lisäksi keskeisimpänä nominatiivi- ja partitiivipredikatiivin merkityserona on pidetty sitä, että nominatiivipredikatiivi tulkitaan holistisesti ja sen ilmaisema ominaisuus kytketään subjektin tarkoitteen kokonaisuuteen, partitiivipredikatiivi taas tulkitaan distributiivisesti eli siten, että sen ilmaisema ominaisuus omistetaan subjektin tarkoitteen kullekin osalle erikseen (Sadaniemi 1950: 48). Holistisuuden ja distributiivisuuden oppositio on suoraan kytköksissä subjektin tarkoitteen jaollisuuteen: distributiivinen tulkinta on mahdollinen silloin, kun subjektilla ymmärretään olevan jaollinen tarkoite, joka koostuu joko homogeenisestä aineksestä (yksikkö) tai keskenään samanlaisista osista (monikko). Partitiivipredikatiivin käyttö voi aiheuttaa jaollisen tulkinnan sellaisillekin subjekteille, jotka muutoin tulkittaisiin helposti jaottomiksi. Esimerkiksi lauseessa *Munkki on maukas ~ maukasta* nominatiivipredikatiivi sallii tulkinnan, jossa subjektin tarkoitteenä on leivonnainen kokonaisuutena, partitiivi taas vaatii ymmärtämään subjektin tarkoitteen ainekseksi. Hieman erilaisen merkityseron predikatiivin sija aiheuttaa lauseissa *Teksti oli vino* ja *Teksti oli vinoa*: nominatiivipredikatiivin aiheuttama holistinen tulkinta ymmärretään niin, että tekstikokonaisuus on kirjoitettu vinoon (ei suoralle riville), partitiivin aiheuttama distributiivinen tulkinta taas synnyttää merkityksen, jossa puhe on tekstin muodostavien yksittäisten kirjainten vinoudesta. Toisinaan predikatiivin sijan valinnalla on huomattava vaikutus myös subjektilausekkeen omaan tulkintaan. Havainnollinen esimerkiksi tästä on Sadaniemen (1950: 49) toteama merkitysero sentapaisissa ilmauksissa kuin *Saamelaiset ovat pieni kansa ~ pientä kansaa*. Nominatiivipredikatiivi tulkitaan tässä siten, että 'kansalla' tarkoitetaan kansakunnan kokonaisuutta, partitiivi taas aiheuttaa distributiivisen tulkinnan, jossa puhe on yksittäisistä ihmisistä ja heidän koostaan. Mielenkiintoisen metonymian tulkinnan partitiivi aiheuttaa television ajankohtaisohjelmassa esiintyneessä lauseessa *Samasta syystä [= muuttoliikkeen vuoksi] meillä Espoo on hyvin nuorta verrattuna Helsinkiin*, jossa puhe ei ollut Espoon kaupungin iästä vaan distributiivisesti kaupungin asukkaiden iästä. Samankaltaista metonymista tulkintaa edustaa arkipuheesta poimimani lause *Taitaa olla tuo nojatuolimuoti semmosta matalaa nykyään*, jossa puhe ei ole itse muodin vaan muodikkaiden tuolien mataluudesta.

Etenkin monikkomuotoisten subjektien yhteydessä partitiivipredikatiivin käyttö on laajaa, koska monikon ilmaisemat paljoudet hahmotetaan yleensä jaollisiksi (*Myyjät olivat kohteliaita ~ ?kohteliaat*). Poikkeuksena ovat niin sanotut plurale tantum -ilmaukset, esimerkiksi *Häät olivat hienot; Housut olivat kapeat*. Partitiivi aiheuttaisi näissä ilmauksissa sen tulkinnan, että puhe on useasta samanlaisesta kokonaisuudesta (*Häät olivat hienoja; Housut olivat kapeita*). Myös muunlaisiin kollektiivisiin kokonaisuuksiin tai »sarjoihin» viittaavat monikkomuotoiset subjektit voivat sallia nominatiivipredikatiivin ja käyttäytyä siten jaotontarkoitteisten ilmausten tapaan (*Nämä shakkinappulat ovat mustat; Pekan vaatteet olivat likaiset*; tällaisten ilmausten jaottomuudesta yleisesti ks. Vilkuna 1992: 59–68). Hyvin usein predikatiivin sija kuitenkin horjuu, varsinkin silloin kun subjektina

on merkitykseltään abstrakti NP (ISK s. 902–906). Myös puhujien kielitaju sallii tällaisten subjektien yhteydessä predikatiivin sijan varsin vapaan vaihtelun (asiaa on selvittänyt kyselytestillä Martin 1987).

Tässä artikkelissa kytken predikatiivin sijanvaihteluilmioon aspektuaalisen näkökulman niin sanotun nominaalisen aspektin käsitteen avulla. Esitän, että partitiivipredikatiivilla ilmaistuun distributiivisuuteen ymmärretään helposti kytkeytyvän myös subjektin tarkoitteen tarkastelun seriaalisuus ja sitä kautta aikajärjestys, kun subjektin tarkoitetta tarkastellaan osa osalta. Seriaalisuus voi tässä tarkoittaa aitoa ajallista peräkkäisyyttä eli sitä, että subjektin tarkoitteen komponentit todellisuudessakin seuraavat ajassa toisiaan, tai subjektiivista seriaalisuutta eli sitä, että tarkoitetta tarkastellaan seriaalisesti, vaikkei komponenttien esiintymisellä olisikaan varsinaista aikajärjestystä. Esitän myös, että mikäli jaollisen tarkoitteen kvantiteetti hahmotetaan ajan suuntaisesti jakautuneeksi ja määrältään rajaamattomaksi, tuloksena voi myös olla kuvattavan tilanteen aspektuaalinen rajaamattomuus, joka perustuu subjektin tarkoitteen vaiheittaiseen tarkasteluun. Kopulalauseiden lähempi tarkastelu osoittaa, että myös nominatiivisubjekti voi joskus ilmaista ajan suunnassa rajaamatonta kvantiteettia, vaikka rajaamattoman kvantiteetin ilmaiseminen fennistiikassa onkin katsottu vain partitiivisubjektin tehtäväksi (ilmiöstä yksityiskohtaisemmin ks. Huumo 2006a). Kirjoituksessani kyseenalaistan myös toista fennistiikan vakiintunutta näkemystä, nimittäin sitä, että nominatiivipredikatiivin merkitys olisi aina holistinen. Nominatiivikin voidaan monissa tapauksissa ymmärtää seriaalisesti ja siten distributiivisesti.

PREDIKATIIVI JA NOMINAALINEN ASPEKTI

Fennistisessä kirjallisuudessa predikatiivin sijalla ei tietääkseni ole esitetty ilmaistavan varsinaista aspektuaalista merkitystä. Sellainen ilmaistun olotilan ajalliseen pysyvyyteen liittyvä seikka on kuitenkin havaittu, että monikkomuotoisen subjektin yhteydessä esiintyvää (ja siten yleissäännöstä poikkeavaa) nominatiivipredikatiivi saattaa joskus implikoida tilanteen ajallista muutoksellisuutta toisin kuin vastaava partitiivipredikatiivi. Esimerkiksi lauseet *Vaatteet ovat kuivat* ja [tuomarin syytetyille lausuma] *Olette vapaat* implikoivat muutoksellisuutta todennäköisemmin kuin lauseet *Vaatteet ovat kuivia* tai *Olette vapaita*, jotka vain kuvailevat subjektiensa tarkoitteita (Ravila 1952: 35; Yli-Vakkuri 1969: 263–264). Puhtaasti verbaalisen aspektin näkökulmasta kopulalauseeseen *olla*-verbin avulla ilmaisema aspektityyppi on staattinen (esim. *Pallo on pyöreä*).

Nominaaliseen kvantiteettiin pohjaava aspekti eli nominaalinen aspekti on varsin toisenlainen ilmiö kuin verbaalinen aspekti, sillä se pohjautuu jonkin NP:n tarkoitteen vaiheittaiseen mukanaoloon kuvatussa tilanteessa (Huumo 2006a). Esimerkiksi lauseessa *Vettä valuu putkesta* subjektin tarkoite eli kvantiteetiltään avoin vesiaines osallistuu tilanteeseen vaiheittain. Samalla kvantiteetti ratkaisee lauseen aspektuaalisen tulkinnan: koska kvantiteetti on avoin ja tarkoitteen osallistuminen vaiheittaista, tilanne hahmottuu ajassa rajaamattomaksi. Rajaamattomuus perustuu siis siihen, että putkesta valuu ulos kunakin hetkenä jonkin loputtomaksi kuvattun vesipaljouden eri komponentti. Tällaista NP:n tarkoitteen vaiheittaista osallistumista tilanteeseen on nimitetty *inkrementaalisuudeksi* (Dowty 1991), ja sen vaikutusta lauseen kokonaisaspektiin voidaan kutsua *nominaaliseksi*

▷

aspektiksi erotuksena verbaaliselle aspektille, jossa kysymys on juuri verbin kuvaaman tilanteen omasta aspektuaalisesta luonteesta.

Kopulalauseessa tilanne on sikäli toisenlainen kuin edellä käsittelemässäni eksistentiaalisessa esimerkissä, että subjektin tarkoitteen ajallinen jakautuminen ei yleensä tarkoita sen osallistumista johonkin konkreettiseen tilanteeseen vaiheittain vaan sitä, että puhuja tarkastelee tarkoitetta vaiheittain. Vaikka kunkin osatarkoitteen ominaisuus olisi laadultaan pysyvä, osatarkoitteiden seriaalinen tarkastelu aiheuttaa tällöin lauseelle dynaamisen merkityksen, jossa huomion fokus etenee tarkoitetta pitkin ja kytkeytyy vain hetkeksi kuhunkin tarkoitteen osaan. Tällöin seriaalisesti tarkasteltavan tarkoitteen ulottuvuus määrää lauseen aspektin. Valaiseva minimipari on *Kuva oli huono ~ Kuva oli huonoa*: tässä ensimmäinen lause viittaa todennäköisesti jonkinlaiseen staattiseen kuvaan, jälkimmäinen taas ajassa muuttuvaan, esimerkiksi televisiokuvaan tai valvontakameran kuvaan. Eroa voi tietysti selittää tarkoitteiden jaollisuudellakin, mutta olennaisempaa lienee sen pohtiminen, mikä tekee televisiokuvasta jaollisen: televisiokuva on ajassa muuttuva ja sellaisena luonnostaan seriaalisesti tarkasteltava tarkoite.

Kun tarkoite muuttuu tällä tavoin ajassa, myös sen kvantiteetti on ajan suuntaisesti jakautunut. Esimerkiksi kopulalauseessa *Tuosta putkesta tuleva jätevesi on päivä päivältä likaisempaa* tarkastellaan ajallisesti jakautunutta vesiainesta tietyn ominaisuuden suhteen. Koska putkesta tulee eri päivinä ulos eri vesiaines, on ilmeistä, että lauseen subjektin tarkoite on jakautunut ajallisesti siten, että sen eri komponentit ovat tarkastelun kohteena peräkkäin. Kuvattu tilanne on lisäksi aspektuaalisesti rajaamaton eikä sillä ilmaista olevan mitään päätepistettä. Tästä seuraa, että myös ajan suuntaisesti jakautunut subjektin tarkoite (vesi) on kvantiteetiltaan rajaamaton. Näin on huolimatta siitä, että tarkoitteeseen viitataan nominatiivisubjektilla, joka fennistiikan klassisen käsityksen mukaan ilmaisee aina sulkeista kvantiteettia (tällaisia nominatiivisubjektin ja totaaliobjektin kvantiteettiongelmia käsittelee yksityiskohtaisemmin Huomo 2006a). Predikatiivin sijan kvantifioivan funktion on todennut Yli-Vakkuri (1969: 260–262), joka katsoo, että nominatiivipredikatiivi esittää subjektina olevan abstrakti- tai ainesanan tarkoitteen kvantitatiivisesti rajattuna, partitiivi kvantitatiivisesti indifferentinä (esim. *Kahvi on jo aivan valmista ~ Kahvi on valmis tuossa tuokiossa*). Kvantitatiivisen rajattuuden Yli-Vakkuri kytkee suoraan jaottomuuteen, joten aivan selväksi ei käy, tarkoittaako hänen terminologiassaan kvantitatiivinen indifferenttiys puhtaasti jaollisuutta vai myös jaollisuuden mahdollistamaa avoimen tarkoittekvantiteetin ilmaisemista.

Yleislingvistisesti nominaalisen kvantiteetin ja aspektin suhdetta on tarkasteltu etenkin formaalisessa semantiikassa, jonka piirissä perusteellisia esityksiä ilmiöstä ovat Verkuyl (1972, 1993), joka käsittelee lähinnä englannin ja hollannin kieliä, sekä Krifka (1989), joka käsittelee etupäässä saksan kieltä mutta kommentoi lyhyesti myös slaavilaisten kielten aspektia ja suomen objektipartitiivia. Nämä tutkijat eivät käytä tarkastelemastaan ilmiöstä termiä nominaalinen aspekti; tätä termiä on käyttänyt muiden muassa Rijkhoff (1991), joka kuitenkin tarkoittaa sillä eri asiaa kuin tässä kirjoituksessa on tarkoitettu, nimittäin sellaisia seikkoja, joita fennistiikassa on kutsuttu jaollisuudeksi ja kvantiteetin rajattuudeksi vs. rajaamattomuudeksi (vailla ajallisen distribuition merkitystä). Kognitiivisessa kielitieteessä nominaalista kvantiteettia ja aspektia käsittelee laajasti Talmy (2000), jonka esitys poikkeaa mainituista muista kuvauksista ennen kaikkea siinä, että mukana on kieltä käyttävän käsitteistäjän näkökulma ja tämän näkökulman kulloisestakin

luonteesta seuraavat merkityserot. Tällöin olennaista ei ole ainoastaan se, millä tavoin tarkoiteaineksen osallistuminen tilanteeseen hahmottuu ajallisesti sinänsä, vaan myös se strategia, jonka kautta käsitteistäjä tällaista jakautumista tarkastelee. Talmy osoittaa, että staattiseenkin tilanteeseen voidaan soveltaa dynaamista käsitteistystä, mikäli sitä tarkastellaan suuntaisesti ja vaihteittain.

PREDIKATIIVIN SIJA JA SUBJEKTIN SERIAALINEN TULKINTA

Nominaaliseen aspektiin liittyvä tehtävä predikatiivilla voi olla silloin, kun sen sijan valinnan avulla halutaan ilmaista subjektin tarkoitteen tarkastelun seriaalisuutta ja sitä, että tarkastelijan näkökulma liikkuu tarkoitetta pitkin niin, että huomion kohteena ovat tarkoitteen eri komponentit vuorotellen. Etenkin partitiivipredikatiivin ilmaisema subjektin tarkoitteen jaollisuus ja tähän pohjautuva distributiivinen tarkastelu synnyttävät helposti vaikutelman myös tarkastelun seriaalisuudesta. Seuraavissa lehtiteksteistä poimituissa esimerkeissä tarkoitteeltaan lähinnä jaotontyyppinen ja merkitykseltään konkreettinen subjekti saa partitiivimuotoisen adjektiivipredikatiivin, jonka vaikutuksesta subjektin tarkoitteen tarkastelutapa hahmottuu seriaaliseksi:

- (1) *Kyllä rekat pelottavat. Tässä kohtaa tie on tällaista **kapeampaa**.* (HS 20.7.2005.)
- (2) *Katto oli niin jyrkkä, että **jyrkempää** se ei voisi juuri olla. Tai sitten lumet ja jäät tulisivat itsestään alas.* (HS 2.12.2004.)
- (3) *Ihmiset ajoivat kuin hullut, vaikka suma seiso. Tien pinta oli **lasimaista**, mutta joillakin kiireisillä oli vauhtia yli sata kilometriä tunnissa.* (HS 9.1.1999.)
- (4) *Tukholmasta ei tarvitse ajaa kuin tunnin verran länttä kohti ja on jo syvällä Ruotsissa. Ruotsalainen maisema on **siistiä ja sievää**.* (Siljan kesälomat 2005 -site.)

Esimerkeissä tie on *kapeaa*, katto *jyrkkää*, tien pinta *lasimaista* ja maisema *siistiä ja sievää*. Lauseiden subjektien tarkoitteet eivät ole tiukimmassa mielessä jaottomia vaan kokonaisuuksia, jotka voidaan ajatella jaollisiksikin. Silti partitiivipredikatiivi tuntuu näissä lauseissa jossain määrin yllättävältä. Partitiivin valinnan perimmäisenä motivaationa ei lienekään vain subjektin tarkoitteen esittäminen jaollisena vaan tämän jaollisuustulkinnan mahdollistama tarkoitteen tarkastelun seriaalisuus ja vaihteittaisuus. Subjektien tarkoitteina on esimerkeissä alaltaan tai jatkuvuudeltaan laaja-alaisia olioita (tie, meri, katto, maisema), joita pitkin voidaan liikkuu ja joita on siten luontevaa tarkastella vaihteittain. Tämänäntyyppisten tarkoitteiden seriaalisen tarkastelun luontevuus näkyy muun muassa siitä, että etenkin kulkuväylien ilmaukset ovat tyypillisiä subjekteja niin sanotusti subjektiivista liikettä kuvaavissa lauseissa, joissa staattinen sijainti esitetään dynaamisena ja suuntaisena, esimerkiksi *Ykköstie menee Turusta Helsinkiin* (ks. yleisesti Langacker 1990: 149–164; Talmy 2000; suomen kielen subjektiivisen liikkeen ilmauksista Karsikas 2004).

Esimerkit 1–3 ovat peräisin sanomalehteen haastateltujen henkilöiden puheesta, ja ne on tekstissä esitetty suorina lainauksina. Esimerkissä 1 staattinen ja dynaaminen näkökulma ovat molemmat mukana: toisaalta deiktiset ilmaukset *tässä* ja *tällaista* paljastavat, että tietä tarkastellaan yhdestä paikasta käsin, mutta samalla tien leveyttä kyseisessä

▷

paikassa verrataan sen muiden osien leveyteen. Puheenaiheena ovat rekkaliikenne ja liikenneturvallisuus, ja haastateltavana on tien varrella asuva henkilö, joka tarkastelee tilannetta omasta näkökulmastaan. Vaikka lauseessa ei ilmaistakaan varsinaisesti tiellä liikkumista, siinä seurataan väylää mentaalisesti tiellä liikkuvien rekkojen näkökulmasta ja verrataan väylän eri osia toisiinsa leveyden kannalta. Juuri distributiivinen partitiivi tuo lauseeseen tällaista dynaamista merkitystä. Esimerkki 2 taas on peräisin katolla työskentelevän lumenpudottajan haastattelusta. Hän etenee työssään kattoa pitkin ja tarkastelee siten kattoa vaihe vaiheelta. Esimerkissä 3 näkökulma on ketjukolariin joutuneen autoilijan, ja siinäkin implikoituu selvästi liike: puhuja on itse ajanut jäistä tietä pitkin ja siten havainnoinut tien pinnan laatua vaihe vaiheelta. Nominatiivipredikatiivi (*Tien pinta oli lasimainen*) aiheuttaisi vaikutelman holhistisesta tulkinnasta, jossa puhe olisi tien pinnasta kokonaisuutena; partitiivi taas tuntuu korostavan tarkastelunäkökulman kulloistakin pistemäisyyttä sekä tarkastelun seriaalisuutta. Esimerkin 4 subjekti ei viittaa kulkuväylään vaan jatkuvan havainnoinnin kohteena olevaan maisemaan; samalla havainnoitsija eli autoilija on liikkeessä. Partitiivipredikatiivi ilmentää jälleen tarkastelun dynaamisuutta, joka perustuu siihen, että maisema muuttuu ajan kuluessa. Vastaava nominatiivipredikatiivilause *Ruotsalainen maisema on siisti ja sievä* olisi luontevampaa tulkita staattiseksi, ja se sopisi paremmin kontekstiin, jossa puhe olisi joko yhdestä konkreettisesta näkymästä tai esimerkiksi ruotsalaisesta maisemasta geneerisessä mielessä. Esimerkissä 4 kiinnostavaa on myös se, että lauseen nominatiivisubjektista huolimatta subjektin kvantiteetti tuntuu pikemminkin avoimelta kuin sulkeiselta. Implisiittistä liikettä ja sen mukana jatkuvasti vaihtuvaa maisemaahan ei ole rajattu, vaan tilanteen eteneminen ja maiseman vaihtuminen voi jatkua periaatteessa miten kauan tahansa.

Seriaalisen merkityksen synnyssä olennaista on näin ollen tarkastelun kytkeytyminen aikaulottuvuuteen ja subjektin tarkoitteen esittäminen siten, että huomion kohteena ovat sen eri komponentit ajallisessa järjestyksessä. Sinänsä subjektin tarkoitteen ajallisen jakautuneisuuden mahdollisuus on predikatiivin vaihtelua koskevassa kirjallisuudessa todettu aiemminkin: Sadeniemi (1950: 47) katsoo, että subjektin tarkoitteen jaollisuus voi olla paitsi paikallista (*Marjat ovat tänään halvempia kuin eilen*) myös ajallista (*Hänen paranemisensa on hidasta*) tai molempia (*Kauneus on katoavaista*). Denison (1957: 226) taas mainitsee esimerkkiparin *Olipa se komeata tuloa ~ Olipa se juhlallinen lähtö*, ja toteaa edellisen olevan »distributiivinen ajassa», jälkimmäisen »ei-distributiivinen ajassa». Tällainen merkitys johtuu osin siitä, että Denisonin esimerkeissä subjektina on teonnimi, joka jo sinänsä ilmaisee aikaulottuvuudessa jakautunutta tapahtumista. Se, että subjektin tarkoite jakautuu distributiivisesti ajassa, ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että myös tarkoitteen tarkastelutapa olisi seriaalinen. Kysymys on siitä, onko aika mukana vain osana subjektilausekkeen omaa merkitystä vai vaikuttaako tällainen tarkoitteen ajallinen jakautuminen myös tilanteen tarkasteluun siten, että ajassa toisiaan seuraavia subjektin tarkoitteen komponentteja todella ymmärrettäisiin tarkasteltavan seriaalisesti. Seriaaliselle tarkastelulle ei toisaalta ole esteenä se, että subjektin osatarkoitteet ovat olemassa samanaikaisesti (kuten esimerkeissä 1–4 edellä); olennaista on nimenomaan tarkastelun vaiheittainen eteneminen pitkin tarkoitetta.

Se, että predikatiivin ilmaisema ominaisuus kytkeytyy distributiivisesti subjektin tarkoittaman paljouden erillisiin komponentteihin, on jo itsessään merkitys, joka on altis seriaaliselle tulkinnalle. Esimerkiksi Sadeniemi (1950: 53) on suoraan rinnastanut pre-

dikatiivin kollektiivisuuden ja distributiivisuuden opposition (*He ovat seppiä*: joko 'he kuuluvat (kollektiivisesti) seppiin joukkoon' tai 'kukin heistä on seppä') kertaluonteisen ja iteratiivisen aspektin oppositioon transitiivilauseessa (*Mies ampuu lintuja*: joko 'joukon lintuja' tai 'linnun kerrallaan') ja eksistentiaalilauseessa (*Poikia juoksee ohi*: joko 'joukko poikia' tai 'poika kerrallaan'). Erona yhtäältä kopulalauseesta ja toisaalta transitiivista ja eksistentiaalista lausesta edustavien esimerkkien välillä on kuitenkin se, että kopulalauseessa distributiivinen tulkinta ('kukin heistä on seppä') ei edellytä ominaisuuden («seppyden») aitoa ajallista peräkkäisyyttä, kun taas transitiivilauseen ('lintu kerrallaan') ja eksistentiaalilauseen ('poika kerrallaan') distributiiviseksi nimetty tulkinta nimenomaan edellyttää sitä, että osallistujat ovat tilanteessa mukana ajallisesti peräkkäin. Sadeniemen kopulalause-esimerkissä nähty seriaalisuus perustuukin juuri käsitteistäjän mentaaliseen operaatioon, jossa tämä tarkastelee tarkoitepaljoutta yksi kerrallaan.

Nominatiivipredikatiivin ilmaiseman holistisen tarkastelun ja partitiivipredikatiivin ilmaiseman seriaalisen tarkastelun oppositio muistuttaa kiinnostavasti Talmyn (2000: 71) esittämiä esimerkkejä erilaisten staattisten sijaintitilanteiden *synoptisesta* ja *sekventiaalisesta* kuvauksesta. Synoptisessa kuvauksessa sijaintisuhde esitetään kertaluonteisesti koko tilanteesta, esimerkiksi *There are some houses in the valley*. Sekventiaalisessa tarkastelussa taas näkökulma on dynaaminen ja etenee tarkasteltavassa tilanteessa vaihe vaiheelta eteenpäin, esimerkiksi *There is a house every now and then through the valley*. Vaikka itse kuvattava sijaintisuhde on sama, on lauseissa ilmeinen näkökulmaero: ensimmäinen tuo kokonaistilanteen esille yhdellä kerralla ja holistisesti, ulkopuolisesta näkökulmasta, jälkimmäinen taas käy sijaintitilannetta läpi sen sisältä käsin, vaihe vaiheelta kokonaisuutta koostaen. Tämäntyyppinen näkökulma kuvaa hyvin suomen predikatiivin sijanvaihtelun avulla ilmaistavia merkityseroja: nominatiiviin yhdistyy tyypillisesti holistisuus ja staattinen »etänäkökulma», partitiivin distributiivisuuteen taas liittyy »lähinäkökulma», joka voi hahmottua seriaalisenä ja siten dynaamisena.

Esimerkin 3 ja sen nominatiivipredikatiivillisen vastineen välillä havaittu holistisuuden ja seriaalisuuden ero nousee vielä ilmeisemmin esille sellaisessa esimerkkiparissa kuin *Kahden päivän ajan tie oli pelkkä mutainen polku ~ Kahden päivän ajan tie oli pelkkää mutaista polkua*. Lauseissa sekä subjekti että predikatiivi ovat substantiivilausekkeita ja ilmaisevat tietäntyyppistä kulkuväylää: subjektin tarkoitetta eli tietä luonnehditaan kummassakin 'mutaisen polun' kaltaiseksi. Lauseissa esiintyvä kestoja ilmaiseva niin sanottu osma (objektinsukuinen määrän adverbiaali) *kahden päivän ajan* korostaa tilanteen ajallista ulottuvuutta ja pakottaa samalla tekemään tulkinnan siitä, mistä ilmaistu kesto koostuu. Juuri osman ansiosta lauseiden välillä ilmenee kiinnostavia merkityseroja. Nominatiivipredikatiivin sisältävä versio puhuu todennäköisesti koko tien olotilasta, joka vallitsee osman ilmaiseman jakson ajan ('tie kokonaisuutena oli pelkkä mutainen polku kahden päivän ajan'). Osma rajaa tällöin *olla*-verbillä ilmaistun staattisen tilan, 'jonkinlaisena olemisen', ajallista kestoja: kahden päivän kuluttua tie kuivuu kulkukelpoiseksi. Distributiivinen partitiivipredikatiivi taas synnyttää implikaation tarkastelun vaihteellaisuudesta ja tiellä liikkumisesta, eikä 'koko tien' tulkintaa synny. Osman ilmaiseman keston suhde kuvattuun tilanteeseen kytkeytyy nyt implisiittisen liikkujan kokemaan aikaan ja tätä kautta subjektin tarkoitteen seriaaliseen tarkasteluun. Lauseen tulkintana on, että se tien osuus, joka kuljettiin kahden päivän aikana, muistutti kauttaaltaan mutaista polkua. Koska subjektin tarkoitetta käydään läpi seriaalisesti, sen kunkin komponentin tarkastelu

▷

on hetkellistä, eikä lause kerro mitään erillisten komponenttien olotilan kestosta sinänsä. Siksi olotilan väliaikaisuutta koskeva implikaatio jää helposti pois: kuvattu kahden päivän aikana kuljettu tien osuushan saattaa olla pysyvästi mutaisen polun kaltainen, ja lause kertoo nyt ainoastaan sen, että tien mutaiseen osaan kohdistuva seriaalinen tarkastelu kestää kaksi päivää. Olennaista on siten näkökulman eteneminen väylällä ja tähän etenemiseen kytkeytyvä kesto, ei olotilan kesto sinänsä.

Oppositio holistisen nominatiivin ja distributiivis-seriaalisen partitiivin välillä ei kuitenkaan ole aivan näin yksiselitteinen. Vaikka edellä on korostettu sijojen merkityseroja, on kuitenkin syytä todeta, ettei partitiivipredikatiivin yhteydessä havaittu seriaalinen merkitys ole aivan vieras nominatiivipredikatiivillekaan. Myös lause *Kahden päivän ajan tie oli pelkkä mutainen polku* voidaan ymmärtää paitsi holistisesti myös seriaalisesti, mikäli tilanteessa liikutaan tietä pitkin. Tällöin osman ilmaisema kesto voidaan tulkita aivan samalla tavoin kuin partitiiviversiossa eli siten, että kahden päivän aikana kuljettu tien osuus oli mutaisen polun kaltainen.

Sijojen erona tässä esimerkissä onkin se, että partitiivi nimenomaan edellyttää seriaalista tulkintaa, nominatiivi vain sallii sen holistisen tulkinnan vaihtoehtona. Voidaan myös ajatella, että nominatiivin seriaalistyyppinen tulkinta on samalla metonyminen: puhutaan kokonaisuudesta ja sen jatkuvasta olotilasta, vaikka oikeastaan vaiheittaisen tarkastelun kohteena on kulloinkin vain kokonaisuuden jokin osa (kieliopillisesta metonymiasta ovat perusteellisia esityksiä kokoelmat Panther ja Radden 1999 sekä Barcelona 2000). Jos edellisen esimerkin rinnalle otetaan tarkasteltavaksi pysyvämmäksi hahmottuvaa olotilaa kuvaava lause *Muutaman tunnin ajan tie oli pelkkä mutkainen ja vaikeakulkuinen polku*, huomataan, että seriaalinen tulkinta (‘muutaman tunnin aikana kuljettu tien osuus oli kuin mutkainen ja vaikeakulkuinen polku’) on käytännössä yksinomainen. Holistinen tulkinta edellyttäisi tässä sitä, että tien mutkaisuus aidossa mielessä kestäisi vain muutaman tunnin (vrt. *Kymmenen vuoden ajan tie oli pelkkä mutkainen ja vaikeakulkuinen polku, mutta sitten se oikaistiin*).

Se, että seriaalistyyppinen tulkinta on mahdollinen nominatiivipredikatiivinkin yhteydessä, on kiinnostava vastaesimerkki sille käsitykselle, että nominatiivipredikatiivin ilmaisema merkitys olisi aina holistinen. Seriaalinen tarkasteluhan on välttämättä distributiivista, sillä se edellyttää tarkoittekokonaisuuden osien peräkkäistä esille tuomista ja niiden vertailua keskenään. Esimerkiksi lauseessa *Kävellessäni puutarhan ympäri huomasi, että aita oli joka kohdasta uusi ja hyväkuntoinen* on kyseessä aidan seriaalinen tarkastelu, sillä huomio kiinnittyy vuorotellen aidan eri osiin. Samalla nominatiivi pitää kuitenkin esillä holistista taustamerkitystä, jossa tarkasteltavat kohdat kuuluvat osana laajempaan aitakokonaisuuteen. Vastaava partitiivipredikatiivi (– – *aita oli joka kohdasta uutta ja hyväkuntoista*) korostaisi sekin seriaalisuutta mutta tekisi samalla subjektin tarkoitteesta ainesmaisen ja tarkastelunäkökulmasta pistemäisen: lähtökohtana ei olisi nyt aidan kokonaisuus vaan se, että tarkastelijan edetessä puutarhan ympäri uutta ja hyväkuntoista aitaa tulee koko ajan vastaan.

Yksiselitteisemmin jaoton (mutta silti seriaalisesti tarkasteltava) on subjektin tarkoite lauseessa *Tunnelista ulos vyöryvä tavaraajuna oli loppupäättään kohti yhä törkyisempi*. Partitiivi *törkyisempää* ei tässä kävisi lainkaan tarkoitteen jaottomuuden takia, huolimatta siitä, että tarkastelu on selvästi seriaalinen, kun junan eri osia verrataan keskenään. Tarkastelun seriaalisuus ei siis ylitä tarkoitteen jaollisuutta predikatiivin sijanvalinnan kriteerinä,

vaan jaollisuus ratkaisee viime kädessä sijan (ks. myös Yli-Vakkuri 1969: 263–264). Jos turvaudutaan edellä esitettyyn oletukseen tällaisten ilmausten metonymisesta luonteesta, jossa tarkastelu etenee tarkoitetta pitkin ja tarkoitteen kulloinkin tarkasteltavana oleva osa edustaa kokonaisuutta, voidaan ajatella, että lauseessa ilmaistu ero subjektin tarkoitteen eri osien välillä esitetään ikään kuin kokonaisuuden kokemana muutoksena huolimatta siitä, että kunkin eri osan ominaisuus on sinänsä pysyvä. Esimerkkiä voi verrata samantapaiseen mutta tarkoittekokonaisuuden aitoa muutosta ilmaisevaan lauseeseen *Mutaista tietä etenevä kuorma-auto oli hetki hetkeltä törkyisempi*. Tässä esimerkissä koko auto muuttuu aidossa mielessä kuvatun ominaisuuden suhteen. Metonymisesti tulkittu junaesimerkin merkitys on hieman samantapainen kuin Sweetserin (1997) tutkimissa lauseissa tyyppiä *Billin tyttöystävät ovat vuosi vuodelta nuorempia; Puut lyhenevät sitä mukaa kun etenet yhä pohjoisemmaksi*. Näissä yhden ja saman roolin (’Billin kulloinenkin tyttöystävä’; ’kulloinkin tarkasteltavat puut’) temporaalisesti peräkkäisiä täyttäjiä eli tyttöystävä- tai puuyksilöitä tarkastellaan kuin kyseessä olisi yksi ja sama yksilö. Eri yksilöiden välinen ero tietyn ominaisuuden suhteen ilmaistaan ikään kuin yhden ja saman yksilön kokemana muutoksena.

TEONNIMI KOPULALAUSEEN SUBJEKTINA

Kaikkein ilmeisimmin partitiivipredikatiivin ilmaisemaan distributiiviseen merkitykseen liittyy seriaalinen tarkastelu silloin, kun subjektin tarkoitteella on jo itsessään ajallinen ulottuvuus ja sen osaset seuraavat toisiaan ajassa. Seuraavaksi tarkastelen eräitä predikatiivin sijanvaihtelun aspektuaalisia tehtäviä sellaisissa ilmauksissa, joissa subjektilausekkeen edussanana on teonnimi (yksityiskohtaisempi analyysi aiheesta on Huumo 2006b). Teonnimien osalta kiinnostavaa on pohtia, miten esimerkiksi johdostyyppi ja kantaverbin teonlaatu vaikuttavat predikatiivin sijamerkintään ja kopulalauseen ilmaisemaan nominaaliseen aspektiin, jonka taustalla piilee teonnimijohdoksen kantaverbin teonlaatu.

Teonnimijohdosten tarkastelun lähtökohdaksi otan sen tosiasian, että teonnimet ovat merkitykseltään verbimäisiä substantiiveja. Ne voivat verbien tavoin viitata toimintaan tai tapahtumiseen, mutta ne tekevät tämän »substantiivimaisesti», mikä tarkoittaa sitä, että ne esittävät toiminnan eri tavoin kuin verbit. Kognitiivisen kieliopin mukaan teonnimi esittää tarkoitteensa muiden substantiivien tapaan oliona ja vailla finiittiverbin ilmaisemaa temporaalista ulottuvuutta (ks. tarkemmin Langacker 1990: luku 3; Leino 1993: 88–91). Tämän ajattelutavan mukaan kaikkien substantiivien — myös teonnimien — tarkoitteen käsitteistys perustuu *tiivistelmätarkasteluun*, jossa tarkoite käsitteistetään kokonaisuudessaan kertaluonteisesti. Esimerkiksi substantiivi *lähtö* esittää muutoksellisen, ajassa etenevän tilanteen kertaluonteisesti, ikään kuin lähtijän kaikki ajassa toisiaan seuraavat sijainnit olisivat samanaikaisesti käsitteistäjän näköpiirissä (Leino 1993: 90). Jos sama tilanne ilmaistaan finiittiverbin avulla (esim. *Pekka lähtee*), lause esittää tilanteen vaiheittain *jonotarkastelun* nimellä tunnetun käsitteistysstrategian avulla. Tällä tarkoitetaan ajassa vaiheittain etenevää tarkastelutapaa, jossa käsitteistäjä seuraa muuttujan (tässä siis ’lähtijän’) ja kiintopisteen (paikan, josta lähdetään) välisen suhteen muuttumista ajassa, kun muuttuja siirtyy pois kiintopisteen määrittämästä lokaliteetista.

▷

Jonotarkastelun ja tiivistelmätarkastelun opposition kannalta keskeinen on Langackerin (1987: 166–168) tekemä ero niin sanotun *tapahtuma-ajan* (*conceived time*) ja *prosessointiajan* (*processing time*) välillä. Tapahtuma-aika on tilanteen oma ajallinen kesto, prosessointiaika taas on käsitteistykseen väline. Prosessointiaikaa kuluu, mikäli käsitteistäjä käy ilmaistavaa asiointilaa läpi vaihe vaiheelta, mutta sitä ei kulu, mikäli asiointila käsitteistetään kertaluonteisesti. Kognitiivisen kieliopin perusoletuksia on, että vaiheittainen käsitteistys liittyy vain finiittiverbin mutta ei esimerkiksi substantiivin merkitykseen. Ero jonotarkastelun (*Pekka lähtee*) ja tiivistelmätarkastelun (*Pekan lähtö*) välillä perustuu siis prosessointiaikaan, joka jonotarkastelussa etenee mutta tiivistelmätarkastelussa ei. Tapahtuma-aikaa kuluu molemmissa tapauksissa, sillä tietyllä ’lähtemisellä’ on kesto, joka ei riipu siitä, kuvataanko asiaa verbillä vai substantiivilla. Merkitysero perustuu siis puhtaasti tilanteen käsitteistykseen.

Tiivistelmätarkastelun ja jonotarkastelun vastakohta on selvästi jonkinlaista sukua suomen predikaatiivin sijaan avulla ilmaistavalle holistisuuden ja distributiivisuuden oppositiolle. Vaikka kopulalauseessa on finiittisen kopulaverbin (*olla*) ansiosta joka tapauksessa mukana aikaulottuvuus ja kuvattua (staattista) tilannetta tarkastellaan kognitiivisen kieliopin termein jonotarkastelumenetelmän avulla ajassa edeten, on holistisen ja seriaalisen tarkastelutavan välillä myös merkittäviä eroja. Keskeisin käsitteistykseen liittyvä ero holistisesti hahmottuvan nominatiivipredikaatiivin ja seriaalis-distributiivisesti hahmottuvan partitiivipredikaatiivin välillä liittyy tarkastelun kohteen pysyvyyteen tai muuttumiseen. Holistisessa tarkastelussa tilanne ja kuvattu suhde pysyvät koko ajan samanlaisina. Siinä subjektin tarkoite kokonaisuudessaan on jatkuvasti tarkastelun kohteena, ja lause on kokonaisaspektiltaan staattinen, esimerkiksi *Huone on puhdas*. Seriaalisessa tarkastelussa (esim. *Tien pinta oli lasimaista*) taas tarkastelun fokus etenee subjektin tarkoitetta pitkin ja nostaa esille prosessointiajan eri hetkinä tarkoitteen eri komponentteja, jotka tällaisen hetkellisen valaisun jälkeen jäävät taas pimentoon. Seriaaliseen tarkasteluun liittyy siis tarkastelunäkökulman eteneminen tarkoitetta pitkin. Kun seriaalisesti tarkasteltavana subjektina on teonnimi (esim. *Juoksu oli vauhdikasta*), tarkoitteen tarkastelun seriaalisuus ja tämän synnyttämä nominaalinen aspekti korvaavat vastaavan finiittiverbin prosessimerkityksen: molemmissa tapauksissa ’juokseminen’ prosessoidaan vaihe vaiheelta ajassa etenevänä toimintana.

Vaikka kaikkien teonnimien tulee kognitiivisen kieliopin periaatteiden mukaan katsoa edustavan olion kaltaisina esitettyjä tilanteita, suomen kielen erilaisten teonnimityyppien välillä esiintyy tässä aste-eroja. Jotkin teonnimet ovat selvästi substantiivimaisempia, toiset verbimäisempiä. Iso suomen kielioppi (s. 231–233) puhuu teonnimien ja muiden deverbaalijohdosten yhteydessä *leksikaalistumisesta* tarkoittaen niiden merkityksen etäännyttämistä kanta-verbien ilmaistemasta toiminnallisesta merkityksestä. Verbimäisimpiä deverbaalijohdoksia ovat *-minen*-johdokset, jotka samalla ovat johdoksista vähiten leksikaalistuneita. Ison suomen kieliopin (s. 235–236) mukaan juuri *-minen*-johdokset viittaavat tyypillisesti »rajaamatomiksi» hahmottuviin tilanteisiin, muut teonnimijohdokset tavallisemmin jonkinlaiseen »rajattuun» toimintakokonaisuuteen (esim. *juokseminen* ’toiminta’ vs. *juoksu* ’toiminta’ tai ’kokonaisuoritus’). Lisäksi Iso suomen kielioppi toteaa, että muut teonnimijohdokset ovat usein merkitykseltään *-minen*-johdoksia yksilöidympiä ja ilmaisevat kerrallista tai muuta tapahtumakokonaisuutta (mp.).

Termiparin *rajattu* ~ *rajaamaton* käyttäminen teonnimien merkityksen kuvauksessa Ison suomen kieliopin tapaan on ongelmallista siksi, että termeillä tässä selvästikin luon-

nehditaan ilmausten verbaalista aspektia. Samoilla termeillä on kuitenkin fennistiikassa vakiintunut käyttö myös substantiivien ilmaiseman kvantiteetin kuvauksessa (ks. etenkin Leino 1991): rajattu kvantiteetti on määräpaljous, rajaamaton kvantiteetti epämääräinen paljous. Kun teonnimet verbitaustaisuudestaan huolimatta ovat substantiiveja, saattaa syntyä sekaannusta siitä, tarkoitetaanko termeillä tässä aspektia (toiminnan ajallista ulottuvuutta) vai kvantiteettia (tarkoitepaljouden avointa tai sulkeista luonnetta). Ero saattaa tuntua pieneltä, mutta on periaatteessa olennainen.

Verbaalista merkitystä kuvatessaan termit *rajattu* ja *rajaamaton* ovat monikäyttöisiä. Ne voivat ilmaista verbileksemin inherenttiä merkitystä, niin sanottua teonlaatua: esimerkiksi verbi *aivastaa* on teonlaadultaan rajattu, *juosta* taas rajaamaton. Toisaalta termit voivat aspektuaalisessa käytössään ilmaista myös kokonaisen lauseen aspektia koskevaa tulkintaa; esimerkiksi lause *Pekka juoksi kotiin* kuvaa verbinsä rajaamattomasta teonlaadusta huolimatta rajattua tilannetta. Termeillä on siis aspektuaalinen käyttö sekä verbileksemin inherentin merkityspiirteen että verbin (tai kokonaisen lauseen) esiintymän tulkinnan kuvauksessa.

Substantiivien osalta tilanne on toinen, sillä kvantiteettia kuvaavina käsitteinä termit *rajattu* ja *rajaamaton* eivät ilmaise minkään substantiivin inherenttiä merkityspiirrettä. Ne kuvaavat NP-esiintymän tiettyssä lauseyhteydessä saamaa kvantiteettitulkintaa, joka riippuu muun muassa NP:n sijamerkinnästä. Verbin teonlaatua vastaavaa substantiivin inherenttiä leksikaalista merkityspiirrettä taas kuvaa termipari *jaoton ~ jaollinen*. Fennistiikassa yleisesti hyväksytyn periaatteen mukaan (ks. esim. Itkonen 1980; Vilkuna 1992) ainoastaan jaollista tarkoitetta voidaan kvantifioida ja siten esittää se kvantiteetiltaan joko rajattuna tai rajaamattomana. Tästä klassisia esimerkkejä ovat sellaiset eksistentiaalilauseet kuin *Pöydällä on jauhot* [määräpaljous] ~ *Pöydällä on jauhoja* [epämääräinen paljous]. Vaikka jaotontarkoitteiset ilmaukset eivät osallistukaan varsinaiseen kvantiteettioppositioon, niiden ilmaisema kvantiteetti on kuitenkin ajateltava rajatuksi.

Kuten edellä on todettu, fennistiikassa predikatiivin sijalla on yleensä ajateltu ilmaistavan juuri subjektin tarkoitteen jaollisuutta eikä kvantiteettia; poikkeuksen tekee Yli-Vakurin (1969: 260) analyysi, jossa sijaoppositiolla katsotaan olevan myös kvantitatiivisia ulottuvuuksia. Kopulalauseen subjekti on säännönmukaisesti nominatiivimuotoinen, ja nominatiivisubjektin ilmaisemaa kvantiteettia on fennistiikassa totuttu pitämään aina rajattuna (esimerkiksi Itkonen 1976 esittää asian kopulalauseidenkin osalta kategorisesti näin; terminä hänellä on *määräinen paljous*). Tässä suhteessa teonnimet ovat sikäli ongelmallisia, että kopulalauseen subjekteina ne tuntuvat nominatiivimuodostaan huolimatta usein ilmaisevan jonkinlaista jatkuvaa ja aspektiltaan rajaamatonta toimintaa, etenkin jos predikatiivi on partitiivissa. Kun nominatiivisubjektin tulisi klassisen näkemyksen mukaan aina ilmaista määräpaljouutta, on kysyttävä, miten esimerkiksi lauseessa *Tanssiminen oli vauhdikasta* subjektin ilmaisema »rajaamaton» toiminta voisi samalla olla »määräpaljous» toimintaa.

Jo edellä olen seriaalista käsitteistystä edustavien kopulalause-esimerkkien avulla kyseenalaistanut sitä oletusta, että nominatiivisubjektin ilmaisema kvantiteetti olisi aina sulkeista tyyppiä. Seuraavaksi jatkankin ilmiön pohdintaa tarkastelemalla yksityiskohteisemmin kopulalauseita, joiden subjektilausekkeen edussanana on teonnimi. Esitän, että kopulalauseen nominatiivimuotoinen subjekti voidaan hahmottaa kvantiteetiltaan rajaamattomaksi silloin, kun kvantiteetti jakautuu ajan suunnassa eikä NP:n tarkoitteelle

▷

hahmotu rajoja. Tämä ei koske vain teonnimien tarkoitteena olevaa toimintaa vaan myös muunlaisia ajallisesti jakautuvia tarkoitteita.

Teonnimien ymmärrettyyn jaollisuuteen vaikuttaa olennaisesti sen kantaverbin rajattu tai rajaamaton teonlaatu. Yleisesti voi esittää, että teonlaadultaan rajaamattomasta verbistä johdettu substantiivi on luontevaa hahmottaa tarkoitteeltaan jaolliseksi. Vastavasti teonlaadultaan rajatusta verbistä johdettu substantiivi on luontevampaa hahmottaa tarkoitteeltaan jaottomaksi (Huomo 2006b). Teonnimien lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että tällaiset yleiset periaatteet joutuvat joustamaan esimerkiksi johdostyypeittäin ja käyttökonteksteittain.

Aloitin tarkastelun teonnimestä *tanssi*, joka on merkitykseltään — Ison suomen kieliopin termejä käyttäkseni — leksikaalistunut, sillä sen voidaan ajatella ilmaisevan paitsi jaolliseksi hahmottuvaa, jatkuvaa toimintaa myös jaotonta kokonaisuutta (esim. tanssikappaletta tai tanssisuoritusta). Vaikka kantaverbi *tanssia* on teonlaadultaan rajaamaton, sen substantiivijohdos *tanssi* voidaan siis hahmottaa niin jaolliseksi kuin jaottomaksikin. Kopulalauseessa tämä näkyy siitä, että *tanssi*-substantiivin ollessa subjektina predikatiivi voi olla yhtä hyvin nominatiivissa kuin partitiivissakin. Tällöin siis predikatiivin sija ratkaisee jaollisuutta koskevan tulkinnan (*Tanssi oli vauhdikas* 'tanssiesitys tai -kokonaisuus' vs. *Tanssi oli vauhdikasta* 'toiminta'). Vastaavan leksikaalistumattoman *-minen*-johdoksen yhteyteen taas käy vain partitiivipredikatiivi: (?*Tanssiminen oli vauhdikas* ~ *Tanssiminen oli vauhdikasta*).

Koska monet teonnimet ovat merkitykseltään jaollisia ja voivat siksi esiintyä kopulalauseessa distributiivisen partitiivipredikatiivin yhteydessä, niiden tarkoitteiden tarkastelu on luontevaa samalla hahmottaa seriaaliseksi. Seriaalista tarkastelua tukee nyt se, että tarkoitteena on jonkinlainen toiminta tai tilanne, jolla jo sinänsä on ajallinen ulottuvuus. Voikin ajatella, että seriaalinen hahmotustapa kopulalauseessa antaa subjektina olevalle teonnimelle sellaisen vaihteellisuuden ja ajallisen ulottuvuuden merkityksen, joka vastaavalla finiittiverbillä on. Distributiivisesti tulkittavassa kopulalauseessa subjektina olevan teonnimien tarkoittama tilanne käsitteistetään näin ollen jonotarkastelun avulla, ja jonotarkasteluluonne syntyy kopulan ja distributiivisesti tulkittavan predikatiivin vaikutuksesta. Esimerkiksi kopulalauseen *Pekan tanssi on kaunist* merkitys distributiivisesti tulkittuna tulee lähelle vastaavan finiittiverbillisen lauseen *Pekka tanssii kauniisti* merkitystä. Erona lauseiden välillä on kuitenkin se, että finiittiverbillisessä lauseessa jonotarkastelu kohdistuu suoraan finiittiverbin ilmaisemaan toimintaan, kopulalauseessa se taas kohdistuu toimintaan, joka ensin on olioitu substantiivijohdoksen avulla (samalla poistaen siltä prosessimerkitys) mutta jota käsitteistäjä purkaa käymällä sitä vaihteellain läpi jonotarkastelun avulla. Hyvin toisenlaista merkitystä edustaa nominatiivipredikatiivin ilmaisema holistinen tarkastelutapa lauseessa *Pekan tanssi on kaunis*, josta puuttuu tanssimisen seriaalinen tarkastelu. Tämän lauseen ajallisena ulottuvuutena on samalla pelkkä staattinen 'oleminen'.

Edellä on käsitelty esimerkkinä teonnimiä, joiden kantaverbi on teonlaadultaan rajaamaton. Hieman toisella tavoin käyttäytyvät aspektiltaan rajatuista verbeistä muodostetut teonnimet. Rajattuuden ääritapaus on punktuaalisuus eli pistemäisyys: punktuaalisella tilanteella ei ole varsinaista kestoja, vaan se hahmotetaan täysin hetkelliseksi. Punktuaalisia verbejä ovat esimerkiksi *aivastaa* ja *hypätä* ja näistä tuotettuja teonnimiä substantiivit *aivastus* ja *hyppy*. Koska verbit ovat punktuaalisia, niistä johdettuja teonnimiä on luon-

nollista pitää tarkoitteiltaan jaottomina. Niinpä kopulalauseessa, jossa tällaiset johdokset esiintyvät subjekteina, on predikatiivin odotuksenmukainen sija nominatiivi (*Aivastus oli äänekäs; Hyppy oli pitkä*). Partitiivi olisi näissä joko outo (?*Aivastus oli äänekästä*) tai muuntaisi teonnimisubjektin tulkinnan jaollistyyppiseksi esimerkiksi iteratiivisuuden avulla; sellaisia lauseita kuin *Hyppy oli pitkää* voi kuulla esimerkiksi mäkihyppykilpailujen selostuksissa kuvattaessa toistuvien hyppyjen pituutta. Vastaavasti verbi *hyväksyä* on punktuaalinen, ja niinpä siitä muodostettu teonnimijohdos *hyväksyntä* saa kopulalauseessa luontevasti nominatiivipredikatiivin: *Ehdotuksen hyväksyntä oli nopea* (esim. kokouksessa tehty päätös). Partitiivi on kuitenkin taas mahdollinen sillä ehdolla, että toiminta hahmottuu iteratiiviseksi, ja lause *Ehdotuksen hyväksyntä oli nopeaa* (esim. kansalaisten keskuudessa) tekee tilanteesta iteratiivisen ja mahdollistaa siten subjektin tarkoitteen distributiivisen tarkastelun.

Kiinnostavaa on, että toisinaan partitiivi ei aiheuta tällaista iteratiivista tulkintaa, vaikka subjektilausekkeen edussanana olisikin punktuaalisesta verbistä johdettu teonnimi, esimerkiksi *Äänekäs aivastuksesi konsertissa oli sopimatonta; Sankarin hyppy tornista oli suurenmoista*. Näissä lauseissa predikatiivi ei kuvaakaan teonnimen ilmaiseman toiminnan konkreettista tapaa vaan pikemminkin puhujan kannanottoa siihen, että toimintaa ylipäättään esiintyy. Mahdottomaksi osoittautuukin esimerkiksi lause **Aivastuksesi konsertissa oli äänekästä*, jossa partitiivipredikatiivi ilmaisisi juuri konkreettista toiminnan tapaa. Predikatiivin kannanottoa kuvaava tulkinta on erityisen luonteva ja toisinaan ainoa vaihtoehto kopulalauseessa, jossa subjektina on punktuaaliverbin pohjalta muodostettu *-minen*-teonnimi. Tällaisten johdosten tulkinta on ylipäättäänkin ongelmallista, sillä kuten edellä todettiin, *-minen*-johdokset suosivat kantaverbin teonlaadun ymmärtämistä rajamattomaksi. Punktuaaliverbit taas ovat teonlaadultaan rajattuja, mutta tästä huolimatta esimerkiksi teonnimi *aivastaminen* ei luontevasti esiinny sisällöllisesti tulkittavan nominatiivipredikatiivin yhteydessä: **Aivastaminen oli äänekäs*. Huolimatta kantaverbinsä punktuaalisuudesta johdoskokonaisuus näyttää käyttäytyvän jaollistyyppisesti, sillä se sallii vain partitiivipredikatiivin ja tämänkin ainoastaan silloin, kun predikatiivi tulkitaan kannanottoa kuvaavaksi, esimerkiksi *Aivastaminen kesken nauhoituksen oli sopimatonta*. Koko johdos *aivastaminen* ei näytäkään viittaavan punktuaaliseen tapahtumaan sellaisenaan vaan astetta abstraktimmalla tasolla, sillä sen merkitys on suunnilleen 'se, että X aivasti'. Kannanottoa kuvaava tulkinta näyttääkin nostavan toiminnan tarkastelun uudelle abstraktiotasolle; Huumo (2006b) toteaaakin, että predikatiivin kannanottoa kuvaava tulkinta on erityisen tyypillinen kopulalauseissa, joiden subjektina on punktuaaliverbistä muodostettu *-minen*-johdos, ja jopa yksinomainen silloin, kun subjektina on 1. infinitiivi (esim. *Oli *äänekästä ~ sopimatonta aivastaa; Oli vauhdikasta tanssia* 'tanssimisen harjoittaminen itsessään [ei esim. tanssimisen tapa] oli vauhdikasta').

TEONNIMET JA KESTON ILMAUKSET

Valaisevan lisänäkökulman kantaverbin teonlaadun ja teonnimijohdoksen jaollisuuden välisen suhteen tarkasteluun tuovat lauseessa esiintyvät kestoja ilmaisevat osmat. Kun subjektilausekkeen edussanana on punktuaalisesta verbistä johdettu teonnimi, osma sopii luontevasti ainoastaan iteratiivisen tulkinnan aiheuttavan partitiivipredikatiivin yhteyteen.

▷

Sitä vastoin holistisen tulkinnan aiheuttavan nominatiivipredikatiivin yhteydessä se on outo. Esimerkiksi lause *?Ehdotuksen hyväksyntä kokouksessa oli tämän iltapäivän ajan nopeampi kuin ennen* on vastahankainen, kun taas *Ehdotuksen hyväksyntä kansalaisten keskuudessa on ollut tämän viikon ajan nopeampaa kuin ennen* on täysin käypä. Hyväksyttävyyseron syynä on se, että ensimmäisessä esimerkissä tulkitaan olevan puhe kertaluonteisesta ja hetkellisestä tapahtumasta (yksittäisestä hyväksymispäätöksestä), jälkimmäisessä taas vaihteittain etenevästä iteratiivisesta tapahtumisesta (väestön keskuudessa etenevästä hyväksymispäätösten sarjasta).

Vaikka eron syy onkin ilmeinen, sen olemassaolo on kopulalauseen aspektin kuvauksen kannalta ongelmallista: *hyväksyntä* on substantiivi, eikä sen pitäisi periaatteessa — ainakaan nominatiivimuotoisena subjektina esiintyessään — määrätä lauseen verbaalista aspektia. Kopulalauseessa aspektin määrääjänä toimii periaatteessa kopulaverbi, joka ilmaisee staattista ja sellaisena rajaamatonta tilaa. Niinpä tällaista lausetta odottaisi voitavan rajata temporaalisen osman avulla samaan tapaan kuin lausetta *Pekka oli liian auringonoton takia kasvoiltaan aivan punainen koko päivän*, jossa predikatiivi on niin ikään nominatiivissa. Subjektina oleva teonnimijohdos pystyykin näköjään vaikuttamaan lauseen kokonaisaspektiin toisin kuin konkreettistarkoitteinen substantiivi.

Kannattaa huomata, että *hyväksyntä*-esimerkin teonnimijohdoksen kantaverbin punktuaalinen teonlaatu ei ole syynä osman käymättömyyteen. Osma tuntuu nimittäin yhtä oudolta myös sellaisessa lauseessa, jonka teonnimissubjektin kantaverbi on rajaamaton, kunhan predikatiivi on nominatiivissa ja tulkinta holistinen. Vaikka voidaan sanoa nominatiivipredikatiivia käyttäen *Hevosien juoksu oli vauhdikas* tarkoittaen juoksusuoritusta kokonaisuutena, osman sisältävä lause *?Viiden minuutin ajan hevosen juoksu oli vauhdikas* on outo. Osman käytön mahdollistaisi tässä lauseessa vain partitiivimuotoinen predikatiivi: *Viiden minuutin ajan hevosen juoksu oli vauhdikasta*. Kuten edellä käsitelty auringonottoesimerkki kuitenkin osoittaa, mitään yleistä osmaa koskevaa käyttörajoitusta ei voida esittää kopulalauseille, joissa on subjektin tarkoitetta holistisesti luonnehtiva nominatiivipredikatiivi. Päinvastoin: tällaiset lauseet ovat yleensä mitä luontevin konteksti kestoja rajoittaville osmille. Rajoitus liittyykin selvästi teonnimissubjektin ilmaiseman toiminnan ajalliseen ulottuvuuteen ja rajattuuteen. Mikäli toiminta esitetään holistisen nominatiivipredikatiivin avulla jaottomaksi kokonaisuudeksi, sen kestoja ei voida uudelleen rajata osman avulla. Rajoitus muistuttaa suuresti sitä objektin sijamerkintää koskevaa perussääntöä, jonka mukaan temporaalinen osma käy (eräitä poikkeustapauksia lukuun ottamatta) vain partitiiviojektin muttei totaaliobjektin yhteyteen (*Jenni rakensi *talon ~ taloa kaksi kuukautta*).

Tätä osman käyttöä koskevaa rajoitusta ei näy voitavan yleistää myöskään siten, että se koskisi kaikkia sellaisia subjekteja, joiden tarkoite on »liukuva», siis jonkinlainen ajassa muuttuva epästabiili aines, jonka tarkastelu on samalla automaattisesti seriaalista. Osma nimittäin sopii hyvin tällaistenkin subjektien yhteyteen, vaikka predikatiivi olisikin nominatiivissa, esimerkiksi *Televisiokuva oli huono koko myrskyn ajan*; *Sää oli kaunis koko viikon*; *Kuumuus oli lähes sietämätön ensimmäiset kaksi päivää*. Tällaisten subjektien yhteydessä nominatiivi- ja partitiivipredikatiivin nominaaliseen aspektiin liittyvä oppositio myös neutraalistuu sikäli, että tarkastelu hahmottuu seriaaliseksi riippumatta siitä, kumpaa sijaa käytetään: partitiivikin on aivan mahdollinen, esimerkiksi *Televisiokuva oli huonoa koko myrskyn ajan*; *Sää oli kaunista koko viikon*; *Kuumuus oli lähes*

sietämätöntä ensimmäiset kaksi päivää. Rajoitus näyttää siten koskevan osman käyttöä vain teonnimissubjektin ja nominatiivipredikatiivin sisältävissä lauseissa: *?Jennin laulu oli viiden minuutin ajan kimakka* (vrt. – – *kimakkaa*); *?Tunnin ajan Pekan kävely oli nopea* (vrt. – – *nopeaa*) ja *?Puolen tunnin ajan Pekan puhe oli kimeä* (vrt. *kimeää*). Nominatiivipredikatiivi aiheuttaa näissä esimerkeissä holistisen tulkinnan, jossa subjektin tarkoitteeksi ymmärretään jonkinlainen toiminta kokonaisuudessaan alusta loppuun saatettuna, ja samalla epäsuorasti koko toiminnan kattama ajanjakso. Sitä vastoin *televisiokuva, sää ja kuumuus* eivät hahmotu ajanjaksomaisiksi edes nominatiivimuotoisen predikatiivin yhteydessä, vaan niiden tarkoitteet ovat ajassa »liukuvia» abstrakteja asioita (kunakin hetkenä havaittava televisiokuva tai vallitseva sää- tai lämpötila).

Nominatiivipredikatiivin ja osman yhteensopivuus riippuu teonnimissubjektin sisältävissä lauseissa myös siitä, tulkitaanko subjektien viittaavan konkreettiseen toimintaan (joka siis ymmärretään ajanjaksomaiseksi kokonaisuudeksi) vai johonkin muuhun piirteeseen, esimerkiksi jonkinlaisen esityksen sisällölliseen puoleen. Edellä oli esimerkkilause *?Jennin laulu oli viiden minuutin ajan kimakka* esitetty hyväksyttävyydeltään kyseenalaisena, mutta tämä kyseenalaisuus koskee vain sitä tulkintaa, jossa subjekttilauseke *Jennin laulu* viittaa toimintaan. Mikäli vaikkapa laulukappaleen sisältöön kuuluu, että sitä esitettäessä ensimmäiset viisi minuuttia lauletaan kimakammalla äänellä kuin loppuosa, temporaalinen osma sopii lauseeseen luontevammin: esimerkissä *Jennin (säveltämä) laulu oli viiden (ensimmäisen) minuutin ajan kimakka* teonnimijohdoksen tulkitaankin viittaavan lauluteokseen eikä toimintaan. Vastaavasti jos teonnimellä *puhe* tarkoitetaan konkreettisen 'puhumisen' sijasta esimerkiksi juhlapuheen sisältöä, nominatiivi ja osma sopivat jälleen yhteen: *Ensimmäisen puolen tunnin ajan professorin juhlapuhe oli (sisällöltään) hyvin sekava*.

Tällaiset hienovaraiset merkityserot osoittavat, että nominatiivipredikatiivin ja osman yhteensopimattomuus liittyy ainoastaan siihen tulkintaan, jossa ilmaukset tarkoittavat tiettyä konkreettista toimintakokonaisuutta ja sitä myötä sen kattamaa ajanjaksoa kokonaisuutena. 'Jennin laulu' tai 'professorin puhe' on tällöin toimintaa, jota nominatiivipredikatiivi pakottaa tarkastelemaan holistisesti esityskokonaisuutena, partitiivi taas distributiivisesti vaiheittain etenevänä toimintana. Jos puhe taas on esityksen tai teoksen sisällöstä, nominatiivipredikatiivi näyttää voivan kuvata subjektin tarkoitetta myös seriaalisesi, kiinnittäen huomiota sisällön eri vaiheisiin eri tarkasteluhetkinä. Tällaista tulkintaa voi pitää samalla tavoin metonymyymisenä kuin edempänä puheena ollutta esimerkkiä *Tunnelista ulos tuleva tavarajuna oli loppua kohti yhä törkyisempi*, jossa tarkoittekokonaisuuden eri osat edustavat vuorotellen koko tarkoitetta. Toisinaan sekä aidon holistinen että seriaalinen tarkastelutapa ovat tällaisista esimerkeistä mahdollisia: esimerkiksi lauseessa *Puolen tunnin ajan tien vierellä kulkeva puhelinjohto oli kiiltävän jääkerroksen peittävä* voidaan puhua puhelinjohtoon ottilan aidosta kestosta (puolen tunnin kuluttua jää sulii pois) tai tarkoitetta pitkin etenevän tarkastelun kestosta (tiellä liikuttaessa puolen tunnin aikana havainnoitu osa puhelinjohtoa oli jään peitossa). Kuten aiemmin totesin, subjektin tarkoitteen jaollisuus on tarkastelun seriaalisuutta ratkaisevampi tekijä predikatiivin sijaan valinnassa.

Toisaalta sellaistaakaan sääntöä ei voi esittää, jonka mukaan subjektin tarkoitteen mahdollisuus saada jaollinen tulkinta olisi este käyttää nominatiivipredikatiivia seriaalisesi. Esimerkiksi substantiivi *metsä* voidaan hahmottaa tarkoitteeltaan yhtä hyvin jaolliseksi kuin jaottomaksikin. Peruseriaatteen mukaan holistisesti tulkittava nominatiivipredikatiivi aiheuttaa tällaiselle ilmaukselle jaottoman tulkinnan (*Metsä on tiheä* 'tietty metsä-

▷

kokonaisuus on tiheä'), partitiivi taas jaollisen ja samalla lokaalisen tulkinnan (*Metsä on tiheää* 'metsäaines on tiheää'). Kuitenkin sekä partitiivi että nominatiivi voivat esiintyä, kun tarkoitetta kuvataan distributiivisesti: *Metsä on täällä laaksossa tiheämpi ~ tiheämpää kuin tuolla rinteellä*. Predikatiivin sijasta riippumatta tulkinta on se, että metsän eri osia verrataan keskenään. Nominatiivi kuitenkin synnyttää jälleen metonymistyyppisen tulkinnan, jossa seriaalisen tarkastelun lisäksi puhe on rajatusta metsäkokonaisuudesta siten, että tiheyden kannalta toisiinsa verrattavat paikat ymmärretään yhden ja saman kokonaisuuden osiksi. Partitiivilta tällainen merkitys puuttuu, ja sen edustama näkökulma on pistemäinen ja lokaalinen: kummassakin ilmaistussa paikassa esiintyvää metsäainesta verrataan toisiinsa, mutta sellaista implikaatiota ei synny, että kyse olisi yhden ja saman kokonaisuuden eri osista.

AJANJAKSOON VIITTAAVA SUBJEKTI JA NOMINATIIVIPREDIKATIIVIN SERIAALINEN TULKINTA

Nominatiivipredikatiivin tehtävää on fennistiikassa luonnehdittu holistiseksi, ja tutkijoiden ajatuksena on ollut, että nominatiivimuotoisen predikatiivin ilmaisema ominaisuus kytetään subjektin tarkoittamaan kokonaisuuteen eikä sen erillisiin osiin. Edellä on kuitenkin noussut esille myös sellaisia ilmaistyyppisiä, joissa nominatiivipredikatiivin ilmaiseman ominaisuuden tulkinta näyttäisi hahmottuvan seriaalisesti partitiivin tapaan. Kiinnostavaa on, että teonnimissubjekteja koskeva nominatiivipredikatiivin ja osman käyttörajoitus ei näytä koskevan varsinaisia ajanjaksoja ilmaisevia subjekteja. Terho Itkonen (1976: 213) mainitsee esimerkin *Viime heinäkuu oli pitkän aikaa melko vähäsateinen*, jossa keston ilmaus *pitkän aikaa* pakottaa subjektin tarkoitteen seriaaliseen tarkasteluun. Osma *pitkän aikaa* rajaa lauseessa heinäkuusta sellaisen osajakson, jota luonnehditaan vähäsateiseksi. Ilman osmaa tämä lause *Viime heinäkuu oli melko vähäsateinen* saisi holistisen tulkinnan, jossa puhe olisi heinäkuusta kokonaisuutena. Osma aiheuttaa sen, että ilmaistun ominaisuuden ei tarvitse koskea koko subjektin tarkoitekokonaisuutta vaan ainoastaan sen kulloinkin tarkastelun kohteena olevia osia; itse asiassa Itkosen esimerkkilause implikoi, että kyseisen heinäkuun vähäsateisuus vallitsi juuri sen alkuosassa, kun taas loppuosa saattoi olla hyvinkin sateinen.

Kuten useimmat substantiivit myös erilaiset ajanjaksoja kuvaavat ilmaukset vaihtelevat siinä, miten luontevasti niiden tarkoite voidaan ymmärtää jaolliseksi ja miten luontevasti sitä voidaan kuvata partitiivipredikatiivilla. Ajanjakson ilmausten ryhmittely jaollisiin ja jaottomiin on kuitenkin liukuvarajaisempaa kuin esimerkiksi konkreettistarkoitteisten substantiivien. Lauseessa *Pekan kesäloma oli kahden ensimmäisen viikon ajan jännittävä ~ jännittävää* nominatiivi lienee partitiivia luontevampi vaihtoehto, kun taas lauseessa *Pekan elämä oli viimeisten kahdenkymmenen vuoden ajan jännittävä ~ jännittävää* partitiivi lienee ensisijainen vaihtoehto. Periaatteessa sekä *kesäloma* että *elämä* viittaavat kestoltaan rajattuihin ajanjaksoihin, mutta niiden tarkoiteista *kesäloma* on selvästi tarkkarajaisempi ja samalla lyhytkestoisempi, kun taas *elämä* on myös hahmotettavissa jatkuvaksi, jaollistyyppiseksi ainekseksi.

Mitä ainesmaisempi ja rajattuuden suhteen epämääräisempi tarkoite ajanjaksoon viit-
taavalla subjektilla on, sitä selvemmin nominatiivipredikatiivin tehtäväksi näyttäisi jäävän

rajatun kokonaisuuden koostaminen ja sen holistinen luonnehtiminen. Kun subjektin tarkoitteena on epämääräinen, jaollistyyppinen ajanjakso, nominatiivipredikaatiivi samalla koostaa tästä jaksosta holistisesti tarkastellun kokonaisuuden; partitiivipredikaatiivi taas esittää tarkoitteen rajoiltaan epämääräisenä ja jaollistyyppisenä »aika-aineksena». Jos subjektin tarkoite on jo itsessään jaoton ja rajattu kokonaisuus, partitiivin käyttö ei ole mahdollista edes seriaalisen merkityksen ilmaisijana. Kiinnostavaa vaihtelua esiintyykin juuri sellaisissa ilmauksissa, joiden subjektin jaollisuutta ja rajattuuutta koskeva status on monitulkintainen ja epämääräinen ja jättää tilaa erilaisille tulkinnoille.

Tarkastelun perusteella näyttää siltä, että (leksikaalistumattomien) teonnimisubjektien yhteydessä todettu nominatiivimuotoisen predikaatiivin ja osman käyttörajoitus (esim. oudohko *?Kymmenen minuutin ajan hevosen juoksu oli vauhdikas*) muodostaa erikoislaatuisen poikkeuksen, joka ei ulotu kattamaan varsinaisia ajanjakson ilmauksia (*Viime heinäkuu oli pitkän aikaa melko vähäsateinen*) eikä myöskään sellaisia ilmauksia, joiden subjektin tarkoite on ajassa muuttuva asiointi (*Sää oli kaunis kahden viikon ajan*). Toinen tapa ilmaista asia on sanoa, että konkreettista toimintaa ilmaiseva leksikaalistumaton teonnimi ei salli nominatiivipredikaatiiville sellaista metonymis-seriaalista tulkintaa kuin muut mainitut ilmaistyyppit, vaan edellyttää, että tarkoitteeksi hahmotetaan toimintakokonaisuus alusta loppuun saakka. Seriaalista tulkintaa voidaan tällöin ilmaista ainoastaan partitiivipredikaatiivin avulla (*Kymmenen minuutin ajan hevosen juoksu oli vauhdikasta*). Teonnimien verbaalinen taustamerkitys näyttää tässä nousevan näkyviin niiden substantiiviluonteen läpi ja vaikuttavan niiden käyttömahdollisuuksiin kopulauseissa, ja niitä koskevat eräät sellaiset käyttörajoitukset, joiden on yleensä esitetty liittyvän nimenomaan verbaaliseen aspektiin.

KOKOAVAA TARKASTELUA

Kirjoituksessani olen tarkastellut suomen predikaatiivin sijamerkintää nominaalisen aspektin kannalta. Lähtöoletuksena on ollut, että *olla*-verbin varaan rakentuvan kopulalauseen aspekti on periaatteessa rajaamaton ja lause ilmaisee staattista tilaa. Tilanteen pysyvyys (tai muutosalttius) riippuu kuitenkin sekä subjektin tarkoitteen että predikaatiivin ilmaiseman ominaisuuden pysyvyydestä. Jos subjektin tarkoite on olemassaololtaan lyhytkestoinen (*Välähdys oli kirkas*), ei kopulalausekaan hahmotu staattiseksi vaan pikemminkin punktuaaliseksi. Toisaalta subjektin tarkoitteen olemassaolo voi olla pitkäkestoista mutta predikaatiivin ilmaisema ominaisuus hetkellistä; esimerkiksi lauseessa *Kameran salaman valossa hänen kasvonsa olivat väsyneen ja kalpean näköiset* kehysadverbiaali aiheuttaa ominaisuuden hetkellisen tulkinnan.

Aspektin kannalta kiinnostavimpia kopulalauseita ovat ilmaukset, joissa subjektin tarkoitetta tarkastellaan tavalla tai toisella distributiivisesti. Tällöin predikaatiivin ilmaisema ominaisuus kytketään erikseen subjektin tarkoitteen kuhunkin osaan. Tällainen moniosaisuus ymmärretään helposti tarkastelun seriaalisuutena siten, että tarkoitteen eri komponentit ovat tarkastelun kohteena eri hetkinä.

Vaikka fennistiikassa on yleensä oletettu nominatiivisubjektin myös kopulalauseessa ilmaisevan kvantiteetiltaan rajattua tarkoittepaljoutta, rajaamattomankin kvantiteetin tulkinta näyttäisi edellä esitettyjen havaintojen perusteella toisinaan olevan mahdollinen. Näin on

▷

etenkin silloin, kun predikatiivi on partitiivimuotoinen. Esimerkiksi lause *Metsä on tiheää* voidaan hyvin ymmärtää niin, että sen subjekti viittaa kvantiteetiltaan rajaamattomaan metsäainekseen, jota tarkastellaan seriaalisesti ja jolle ei implikoidu mitään varsinaista loppurajaa. Nominatiivisubjektinen *Metsä on tiheä* taas saa holistisen tulkinnan, jossa 'tiheyden' ominaisuus omistetaan kerralla subjektin tarkoittamalle metsäkokonaisuudelle. Selvimmin seriaalisuuden vaikutelma syntyy kuitenkin silloin, kun subjektin tarkoite ymmärretään ainekseksi, jonka osasten välillä on aidossa mielessä jonkinlainen aikajärjestys. Tällöin subjektin tarkoite ymmärretään ajassa muuttuvaksi, ja sen osasia tarkastellaan peräkkäisinä hetkinä. Esimerkiksi *Putkesta valuva vesi oli likaisen ruskeaa* ilmaisee juuri tällaista tilannetta, jossa ainesta kuluu jatkuvasti tilanteen edetessä ja ominaisuus kytke-
tään peräkkäin aineksen eri osasiin (havainnon kautta). Kiinnostava havainto on sekin, että jos subjektin tarkastelu on seriaalista, myös nominatiivipredikatiivi voidaan usein ymmärtää distributiiviseksi, esimerkiksi *Viime heinäkuu oli pitkän aikaa vähästeinen* tai *Metsä on täällä laaksossa tiheämpi kuin tuolla kukkulan rinteellä*. Vaikka tarkastelu-
näkökulma kytkeytyykin tarkoitteen osiin ja kuvaa niitä, nominatiivipredikatiivi synnyttää nytkin tulkinnan rajatusta kokonaisuudesta, partitiivi taas rajaamattomasta aineksestä, jota kohdataan vaihteittain tilanteen edetessä.

LÄHTEET

- BARCELONA, ANTONIO (toim.) 2000: *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- DENISON, NORMAN 1957: *The partitive in Finnish*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- DOWTY, DAVID 1991: Thematic proto-roles and argument selection. – *Language* 67 s. 547–619.
- HUUMO, TUOMAS 2006a: Kvantiteetti ja aika I: nominaalisen aspektin näkökulma suomen objektin ja subjektin sijamerkintään. – *Virittäjä* s. 504–538.
- 2006b. Teonnimet ja jaollisuus: miten kantaverbin teonlaatu heijastuu teonnimen merkityksessä? – Ellen Niit (toim.), *Keele ehe. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised* 30 s. 42–66. Tartu.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARIJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1976: Erään sijamuodon ongelmia. – *Opuscula Instituti Linguae Fennicae Universitas Helsingiensis* 53 s. 173–217. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 1980: Spesies suomessa ja germaanisissa kielissä. – *Virittäjä* 84 s. 27–38.
- KARSIKAS, ELINA 2004: *Tuli huikean avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karnea vuori*. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fiktiivisenä liikkeenä. – *Sananjalka* 46 s. 7–39.
- KRIFKA, MANFRED 1989: *Nominalreferenz und Zeitkonstitution: Zur Semantik von Massentermen, Pluraltermen und Aspektklassen*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- LANGACKER, RONALD 1987: *Foundations of cognitive grammar 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.

- 1990. *Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MARTIN, MAISA 1987: Adjektiivipredikatiivin sijasta. – *Virittäjä* 91 s. 274–278.
- PANTHER, KLAUS-UWE ja RADDEN, GÜNTHER (toim.) 1999: *Metonymy in language and thought*. Amsterdam: John Benjamins.
- RAVILA, PAAVO 1952: Pieni lisä predikatiivia koskevaan keskusteluun. – *Virittäjä* 56 s. 34–36.
- RIJKHOFF, JAN 1991: Nominal aspect. – *Journal of Semantics* 8 s. 291–309.
- SADENIEMI, MATTI 1950: Totaalisesta ja partiaalisesta predikatiivista. – *Virittäjä* 54 s. 46–53.
- SWEETSER, EVE 1997: Role and individual interpretations of change predicates. – Nuyts, Jan & Pederson, Eric (toim.), *Language and conceptualization* s. 116–136. Cambridge: Cambridge University Press.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics 1: Concept structuring systems*. Cambridge: The MIT Press.
- VERKUYL, HENK 1972: *On the compositional nature of the aspects*. Dordrecht: Reidel.
- 1993: *A theory of aspectuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1969: *Miksi pojat ovat joskus iloiset?* Adjektiivisen nominatiivipredikatiivin esiintymisedellytyksiä. – *Juhlakirja Paavo Siron täyttäessä 60 vuotta 2.8.1969* s. 257–268. Acta Universitatis Tampereensis A26. Tampere: Tampereen yliopisto.

QUANTITY AND TIME II:
NOMINAL ASPECT AND THE CASE MARKING
OF THE FINNISH PREDICATE NOMINAL

The article discusses nominal aspect as expressed in the Finnish copulative clause construction, in which the case marking of the predicate adjective (PA) indicates that the subject is understood as either a bounded entity (being a count noun) or an unbounded entity (being a mass noun). This can be seen in the opposition between *Pöytä on pyöreä* [table.NOM be.PRES.3SG round.NOM] ‘The table is round’ and *Kahvi on musta+a* [coffee.NOM be.PRES.3SG black+PAR] ‘The coffee is black’. In the first example the subject is a count noun and requires the PA to take the nominative case, whereas in the second example the subject is a mass noun and requires a partitive PA. In Finnish linguistics it has been argued that the nominative PA characterises the subject in a holistic way and attributes a quality to the referent of the subject as a whole, whereas the partitive PA expresses a distributive characterisation where the quality is independently attributed to each component of the subject’s referent.

The writer argues that the distributive meaning of the partitive PA often reflects a subjective dynamic conceptualisation, where the referent of the subject is scanned through in a serial way by the conceptualiser. In such cases it is not the nature of the subject as such but the nature of the conceptualisation that motivates the case selection. This can be seen in the following example, taken from a newspaper interview with a car driver who had been in an accident on an icy road: *Tie+n pinta ol+i lasi+mäis+ta* [road+GEN surface.NOM be+PST.3SG glass+like+PAR] ‘The road surface was like glass’. Since the (whole) road surface is a bounded entity, the PA might be expected to take the nominative case, but the function of the partitive in this example is to reflect the nature of the experience of the driver, who is actually moving along the surface and encountering it in an incremental manner. This evokes a subjective serial conceptualisation of the road surface, even though the road’s icy condition is continuous and holistic.

The temporal sequentiality associated with the distributive interpretation is even more striking in copulative clauses which have an action noun as their subject. An action noun is a noun derived from a verb, and it profiles an action or event as lacking the temporality of a finite verb. The meaning of the action noun will be affected not only by the derivative affix and the degree of lexicalisation but also by the semantic nature of the stem verb from which it is derived, with some of the verbal semantic features of the stem verb being replaced by corresponding nominal features in the action noun. More precisely, the aspectual nature of the stem verb (bounded vs. unbounded) may be reflected in the count/mass distinction of the action noun. A general tendency is that action nouns derived from punctual, aspectually bounded verbs behave like count nouns in the copulative construction, taking the nominative PA, whereas action nouns derived from atelic verbs resemble

mass nouns and take the partitive PA. In some cases both the nominative and the partitive are possible, although there may be a difference in meaning in the action noun subject: the nominative PA requires the action noun subject to be a count noun, thus designating a bounded event, whereas the partitive PA requires the subject to be a mass noun, designating an unbounded activity. An action noun that behaves like a count noun in a copulative clause profiles the whole action at one time, whereas an action noun behaving like a mass noun profiles the action in a progressive manner.

It is argued that since activities are distributed in time rather than space, the distributive reading evoked by the partitive now necessarily (not optionally as with canonical nouns) requires a temporal order for the conceptualisation of the components. This is demonstrated by an interesting constraint in the use of durative modifiers in copulative clauses with an action noun subject: *Hevose+n juoksu ol+i nopea+a/*nopea tunni+n* [horse+GEN run be+PST.3SG fast+PAR/*NOM hour+ACC] ‘For an hour, the horse’s run was swift’. In this example, only the partitive and not the nominative PA is compatible with the durative modifier ‘for an hour’. This is because intuitively the nominative PA would require the subject to be interpreted as a count noun, designating a bounded event, but, as is well known in the linguistic study of aspect, bounded events cannot be re-bounded by durative modifiers (e.g. *‘John found the book for a second’ is awkward). The partitive PA in turn allows the action noun subject to be interpreted as a mass noun, indicating an unbounded event, thus permitting use of a durative modifier in the same way as in the unbounded ‘John ran for an hour’. The problem, however, is that action nouns are not verbs, and therefore they ‘should not’ determine the aspectual contour of the clause. Instead, the aspectual meaning of a copulative clause should always be profiled by the copula verb ‘to be’, which is aspectually unbounded. Hence, all copulative constructions ought to allow direct durative modifiers. However, the use of durative modifiers is constrained due to the nominal aspect of the action noun. The distributive interpretation evoked by the partitive PA necessarily causes a serial scanning of the subject’s referent because the referent is an event with a temporal extension. The situation resembles that found in sentences with an incremental theme, e.g. ‘John ate the cake’, where it is not the activity of eating as such but the quantitative extension of the cake that makes the situation bounded in time. ■

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Tartu Ülikool

Soome-ugri osakond

Ülikooli 18

51014 Tartu

Eesti

Sähköposti: *thuumo@ut.ee*